

Kirsti Laakso

Erityisoppilaasta nuoreksi aikuiseksi – peruskoulun erityisopetuksen oppilaiden myöhemmät koulutuspolut ja työurat

Tämän selvityksen juuret ulottuvat 20 vuoden takaiseen väitöstutkimukseeni kouluvaikeuksien ennustamisesta ja sen perustalle vuosia sitten hankittuun lisäaineistoon. Väitöstutkimuksessa tarkastelin käyttäytymisongelmien sekä puhe-, lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksien pysyvyyttä peruskoulun alusta yläasteelle asti. Tutkimuksessa seuratussa usean sadan oppilaan joukossa oli vajaat 150 oppilasta, jotka olivat saaneet peruskoulun aikana jonkintyyppistä erityisopetusta vaikeuksiinsa. Tämän joukon elämäntilannetta halusin selvittää, kun heistä oli kasvanut kolmikymppisiä nuoria aikuisia.

Vaativattomien resurssien vuoksi tyydyin kuvaamaan nuorten elämäntilannetta varsin yleisellä tasolla, viranomais-tiedoista saaduilla ryhmäkohtaisilla tiedoilla. Tarkoituksena oli selvittää, mil-laista jatkokoulutusta erityisopetuksessa olleet oppilaat olivat hankkineet, miten hyvin he olivat työllistyneet ja missä määrin he olivat käyttäneet Kelan etuuksia kuluneiden vuosien aikana. Vanhan aineiston erityisopetuksen tyyppin mukaan jaotelluista ryhmistä saatiin koulutus- ja palvelujenkäyttötiedot Tilastokeskuksesta

ja Kelasta vuodelta 2005. Tuloksia vertailtiin valtakunnallisista tilastoista saataviin koko maan tilastoihin ikäluokasta. Kohderyhmän pienuus ja varsinkin erityyppistä erityisopetusta saaneiden ryhmien koot on huomioitava tulosten tarkastelussa; tuloksia voidaan pitää suuntaa-antavina.

Ala-asteelta yläasteelle saakka lukiopetukseen osallistuneet oppilaat olivat päätyneet koko maan vastaavan ikäistä nuorisoa lyhyempään koulutukseen. Jatkokoulutus oli yleisimmin silloinen ammattikoulututkinto. Mitä pitkäkestoisempaa ja intensiivisempää erityisopetusta oppilas oli saanut, sitä todennäköisemmin koulunkäynti oli jäänyt pelkkään peruskouluun. Selvityksen tulokset korostavat koulutuksen merkitystä työuran kannalta. Lukiopetuksessa olleet olivat kokeneet työttömyyttä koko maan vastaavanikäisiä nuoria useammin. Tämä selvitys oman aikakautensa erityisopetuksen oppilaiden elämänpolun kuvailuna antanee taustaa, kun seurataan erityistä tukea tarvitsevien lasten opetuksen vaikuttavuutta.

Asiasanat: seurantatutkimus, erityisopetus, kouluvaikeudet, lukivaikeudet, nuorten syrjäytyminen

JOHDATTELUA AIHEESEEN

Syrjäytyminen on kuluneen vuoden aikana noussut jälleen ajankohtaiseksi puheenaiheeksi maassamme. Tasavallan presidentti on nostanut nuorten syrjäytymisen ehkäisyn näyttävästi esille, maan hallitus on pohtinut keinoja ongelman ratkaisemiseksi ja yhtenä toimenpiteenään luonut nuorten yhteiskuntatakuu-järjestelmän. Huolen aiheena on kasvava joukko nuoria, jotka peruskoulun jälkeen katoavat tunte mattomaan, eivät hakeudu koulutukseen eivätkä työmarkkinoille. Toisen asteen tutkinnon puute on merkittävä yksittäinen tekijä yhteiskunnasta syrjäytymisessä. Tällaisia toisen asteen tutkintoa vaille olevia nuoria on noin 40 000, joista täysin ”ulkopuolisia, kadonneita” nuoria on noin 25 000. He muodostavat syrjäytyneiden nuorten ”kovan ytimen”, koska eivät ole koulutuksessa, työelämässä eivätkä edes työnhakijoina (TEM-raportti, 2012).

Kuten yhteiskunnassa yleensä, myös nuorten eriarvoisuus on viime vuosien aikana polarisoitunut. Valtaosa lapsista ja nuorista voi oikein hyvin, osalla on vakavia ongelmia. Yhteinen näkemys on, että lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Ennaltaehkäisevällä toiminnalla ja mahdollisimman varhaisella puuttumisella on sekä yksilöiden että yhteiskunnan kannalta kauaskantoiset vaikutukset. Ehkäisytoimet ovat tärkeitä sekä nuorten kasvun ja kehityksen vuoksi, mutta myös kansantalouden kannalta. Yhteiskunnalle syrjäytymisestä aiheutuvat kustannusvaikutukset ovat pitkäkestoisia ja mittavia ja saattavat ulottua sukupolvesta toiseen (Paananen, Ristikari, Merikukka, Rämö & Gissler, 2012).

Yhden henkilön syrjäytymisen kustannukseksi on pahimmillaan arvioitu noin miljoona euroa, jos syrjäytymispro-

sessia ei pystytä katkaisemaan. Tuo arvio esitettiin ensimmäisen kerran vuositu- hannen vaihteessa (Kajanoja, 2000), ja sen jälkeen tämän suuruusluokan arviota on yleisesti käytetty valtionhallinnon laskelmissa (Toiminnantarkastuskertomus 2007; TEM-raportti, 2012). Arvio perustuu laskelmaan, jossa yhden syrjäytyneen perustoimeentulon kustannukset 40 vuoden ajalta ovat noin 750 000 euroa. Lukuun eivät vielä sisälly muut mahdolliset sosiaalietuudet ja syrjäytymisen kustannukset eivätkä yhteiskunnan menettämät verotulot ja työn tuottama arvonlisä. Nuorten syrjäytyminen vaikuttaa myös työvoiman saatavuuteen ja työurien pituuteen. Vähintään toisen asteen koulutuksen suorittaminen vaikuttaa merkittävästi työntekijän työuran pituuteen (TEM-raportti, 2012).

Syrjäytymisen varhaiset merkit, oppimisen ja käyttäytymisen haasteet, on tunnistettava ja niihin on puututtava mahdollisimman varhain, koska niillä on taipumus säilyä ja monimutkaistua vuodesta toiseen. Kielteinen ajattelu, heikko koulumotivaatio ja huono koulumenestys muodostavat noidankehän, joka toimii syrjäytymisen psykologisen mekanismina (Nurmi, 2011). Vuosia jatkuvat epäonnistumisen kokemukset murentavat itsetuntoa, vähentävät myöhempää koulutushalukkuutta ja vaikeuttavat työmarkkinoille sijoittumista. Työtä, työkokemusta ja ammattikoulutusta vaille olevilla nuorilla on riski menettää elämän hallinta (mm. Lyytinen, 1996; Nurmi, Salmela-Aro, Anttonen & Kinnunen, 1992). Tähän ajatteluun perustuvat tämänhetkiset valtionhallinnonkin toimet.

Syrjäytymisen ehkäisyn tehostamiseksi hallituksen vuoden 2013 alusta voimaan tulleen nuorisotakuu-ohjelman mukaan kaikille alle 25-vuotiaille ja alle 30-vuotiaille vastavalmistuneille tulee

tarjota työ-, opiskelu- tai työharjoittelu- paikka kolmen kuukauden kuluessa toisen asteen tutkinnon jälkeen. Syrjäytyneiden ydinjoukon eli peruskoulun jälkeen viranomaisten ulottumattomiin kadonneiden kohdalla toimenpiteitä tehostetaan etsivän nuorisotyön keinoin. Edellä mainittuihin toimiin hallitus on luvannut kohdentaa lisää resursseja. Valtionhallinnon päätöksin nuorten syrjäytymisen ehkäisytoimia halutaan tehostaa, ja kaikki keinot pyritään ottamaan huomioon (TEM-raportti, 2012).

Tähän keskusteluun pyrkii antamaan oman osansa myös tämä pieni selvitys, joka tosin kuvaa vuosien takaista tilannetta. Aihe kuitenkin on vuodesta toiseen ajankohtainen, kouluvaikeuksia on lapsilla ollut aina, eikä yhtä viisasten kiveä ole vieläkään keksitty ongelman ratkaisemiseksi. Tällä hetkellä nuorten työttömyys on korkea: lähes 25 % nuorista 15–25-vuotiaista on työttömänä (Työvoimatutkimus 2013, huhtikuu). Peruskoulun jälkeen jatkokoulutuspaikkaa vaille jäi 9 %, ammatillisen koulutuksen keskeytti 9,1 % ja ammattikorkeakoulun keskeytti 8,8 % vuonna 2011 (Suomen virallinen tilasto, SVT).

Nuorten työllisyystilanne vaihtelee yhteiskunnan taloudellisen tilanteen mukaan. Työsuhteet ovat muuttuneet yleensä epävarmemmiksi, ja määräaikaisten työsuhteiden osuus on kasvanut erityisesti nuorilla muita ikäryhmiä voimakkaammin. Määräaikaisten työsuhteiden väliin jää työttömyysjaksoja, eikä koulutukseen enää takaa varmaa työpaikkaa. Korkeasti koulutettujen nuorten aikuisten määrä on kasvanut viime vuosien aikana nopeasti. Kuitenkin pääsääntönä on ollut ja on edelleen, mitä korkeampi koulutus, sitä alhaisempi työttömyysriski (Nyyssölä & Pajala, 1999; Suikkanen, Kauppinen & Viinamäki, 1996). Koulutuksen jättäminen pelkkään peruskouluun syrjäyttää, jättää helpommin

työttömäksi ja niukentaa työvuosien määrää työuralla (Myrskylä, 2011). Tämä selvitysraportti kuvaa noin kymmenen vuoden takaista tilannetta, jolloin nuorten työttömyys oli selvästi vähäisempää kuin nyt.

TUTKIMUSTIETOA KOULUVAIKEUKSIEN SEURANNASTA SUOMESSA

Lapsuudesta aikuisuuteen eteneviä seuranta tutkimuksia on tehty suhteellisen vähän Suomessa. Pitkä seuranta on työläs ja vaatii resursseja ja sitoutumista, ja tutkimusaineiston kato rajoittaa tulosten yleistettävyyttä. Tilastoihin perustuvia seuranta tutkimuksia ovat tehneet muutamat rekisterejä ylläpitävät viranomaiset. Tuorein laaja lasten ja nuorten hyvinvointia kuvaava, tilastoihin perustuva seuranta tutkimus on vuonna 2012 julkaistu THL:n raportti lasten ja nuorten hyvinvoinnista kansallisen 1987-syntymäkohortin valossa (Paananen ym., 2012). Tutkimuksessa on seurattu viranomaisten ylläpitämien rekisterien avulla jokaista vuonna 1987 syntynyttä noin 60 000:ta lasta vuoteen 2008 saakka. Tutkimus kuvaa monipuolisesti lasten ja nuorten hyvinvointia koulutus-, sosiaali- ja terveydenhuollon rekisteritietojen avulla. Ikäkohortin lisäksi myös lasten vanhempia koskevat tiedot valottavat hyvinvoinnin ylisukupolvisuutta. Vuonna 1987 syntyneiden ikäluokka kasvoi 1990-luvun laman aikana, jolloin työttömyys ja taloudelliset vaikeudet koettelivat perheitä ja yhteiskunnan palvelujärjestelmä rapautui – eikä ole palannut entiselleen vieläkään. Raportissa todetaan, että hyvinvoinnin ongelmat, kouluttautumattomuus sekä mielenterveys- ja toimeentulo-ongelmat kasautuvat ja vanhempien ongelmat liittyvät lasten myöhempiin hyvinvointi- ja mielenterveysongelmiin.

THL:n seurantatutkimuksessa nuorten tilannetta kuvataan, kun he ovat 20-vuotiaita eli noin viisi vuotta peruskoulun päättymisestä. Tästä ikäluokasta 18 %:lta puuttui peruskoulun jälkeinen tutkinto. Tyttöjen kohdalla luku oli hiukan pienempi (16 %) kuin pojilla (20 %). Keskiasteen tutkinnon oli suorittanut pojista 39 % ja tytöistä 28 %, ylioppilas- tai korkeakoulututkinnon pojista 40 %, tytöistä 55 %. Joka viides oli saanut psykiatrista sairaanhoitoa tai lääkitystä mielenterveysongelmiin.

Tilastokeskuksen koulutus- ja työllisyystilastoihin perustuvan selvityksen mukaan syrjäytyneiden nuorten määrä ei ole lisääntynyt vaan pysynyt suurin piirtein ennallaan 1990–2010-luvuilla. Selvityksen mukaan syrjäytyminen liittyy usein perheistä tulevilla nuorilla koulutus jää useammin pelkkään perusasteen tutkintoon (Myrskylä, 2011).

Oppimisvaikeuksien yhteyttä toisen asteen koulutukseen ja työllistymiseen kuvaavia tutkimuksia on maassamme tehty muutama. Kansainvälisiä tutkimuksia on enemmän, ja ne osoittavat yleensä oppimisvaikeuksien johtavan perusasteen koulutuksen keskeyttämiseen, vaikeuksiin päästä toisen asteen koulutukseen tai senkin keskeyttämiseen (mm. Murray, 2000). Suomessa pitkää kestäneitä seurantatutkimuksia on tehty Jyväskylän yliopistossa. Lapsen kielen kehitys -tutkimuksessa (LKK) on keskiössä suvuittain esiintyvä dysleksiariski, ja siinä on seurattu lapsia syntymästä kouluikänsä asti. Aikuisikänsä he eivät vielä ole ehtineet, joten dysleksian yhteys toisen asteen koulutukseen ja työllistymiseen ei vielä ole tiedossa (Lyytinen, 2004).

Laajassa Ihmisen kehityksen ja sen riskitekijöiden tutkimusyksikössä on akatemiaprofessori Lea Pulkkisen johdolla

seurattu samoja lapsia kansakoulun toiselta luokalta nuoreen aikuisuuteen asti vuodesta 1968 lähtien eli jo noin 30 vuoden ajan. Seuranta on osoittanut kouluiässä ilmenevien monenlaisten vaikeuksien ennustavan kasautuvia vaikeuksia aikuisiässä. Edelleen riskitekijöiden kasautuminen vaikeuttaa siirtymistä työelämään ja etenemistä työuralla (Rönkä, 1999). Heikko tunteiden hallinta, kuten aggressiivisuus 8-vuotiaana, ennusti pitkäaikaistyöttömyyttä aikuisuudessa. Tosin osa aggressiivisesti käyttäytyvistä lapsista selvisi ongelmitta työelämän vaatimuksista. Koulunkäynnin vaikeudet 14-vuotiaana ennustivat sekä ammatillisten vaihtoehtojen vähyyttä että alkoholi-ongelmia 27-vuotiaana, mitkä puolestaan liittyivät työllistymisen vaikeuksiin (Kokko, 1999).

Savolaisen (2010) tutkimuksessa näkyi oppimisvaikeuksien ja huonon koulumenestyksen yhteys siihen, ettei nuori hakeutunut jatkokoulutukseen tai se jäi lyhyeksi. Hän seurasi joensuulaisen peruskoulun koko ikäluokkaa viiden vuoden ajan 9. luokalta läpi toisen asteen koulutuksen. Niillä nuorilla, joilla oli kasautuneita oppimisvaikeuksia, oli viisi kertaa suurempi riski keskeyttää toisen asteen opinnot kuin muilla. Myös pelkät lukivaikeudet liittyivät kasvaneeseen koulun keskeyttämisen riskiin. Samoin takautvasti elämäntulkua tarkastelevassa tutkimuksessa oppimisvaikeuksiset oppilaat tyytyivät muita useammin perusasteen koulutukseen tai toisen asteen ammatilliseen koulutukseen (Lavikainen, 2005; Tikkanen, 2005).

Peruskoulutuksen jälkeen koulutuksen ulkopuolelle jääminen ennustaa edelleen myöhemmässä elämässä työttömyyttä ja alhaista toimeentulotasoa (Vanttaja & Järvinen, 2004; Myrskylä, 2011). Lapsena neuropsykologisen arvioinnin yhteydessä todettu dysleksia näyttää pysyvän lapsen

ominaisuutena erityisopetuksesta ja muusta kuntoutuksesta huolimatta aikuisikään saakka, ja koulutustaso jää muita suomalaisia matalammaksi. Työttömyyttä tällä lukivaikeuksisten ryhmällä esiintyi myös muita useammin (Eloranta, Närhi & Ahonen, 2009).

Laaja-alaisten oppimisvaikeuksien projektissa laaja-alaisten oppimisvaikeuksien havaittiin johtavan keskimääräistä yleisempään työttömyyteen kymmenen vuoden kuluttua arviointitilanteesta. Ne nuoret aikuiset, jotka olivat työelämässä, kertoivat työsuhteiden olleen lyhyitä (Leskelä-Ranta, 2010). Toisessa laaja-alaisten oppimisvaikeuksien projektiin liittyneessä osaprojektissa haastateltiin aikuisia työkllinikalla työskenteleviä heidän koulu- ja työhistoriastaan. Alle 30-vuotiaista valtaosa oli suorittanut peruskoulun ja myös ammatillisen koulun erityisopetuksessa. Palkkatyössä heistä ei ollut ollut juuri kukaan. Sen sijaan vanhemmat työklinkan työntekijät olivat palkkatyössä ja heillä oli pitkä työhistoria. Ikäryhmien ero kertoo työelämän muutoksesta ja kuvastaa, miten laaja-alaisista oppimisvaikeuksista on tullut merkittävä työrajoite tämän päivän työelämässä huolimatta ammatillisesta koulutuksesta (Lammi-Hiltunen, 2010).

TÄMÄN SELVITYKSEN TARKOITUS

Väitöstutkimuksessani selvitin kouluvaikeuksien pysyvyyttä peruskoulun aikana (Laakso, 1992). Kouluvaikeuksina tarkastelin käyttäytymisongelmien ja puhe-, lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksien pysyvyyttä peruskoulun aikana. Tutkimuksessa seurattiin 1980-luvulla lähes 400 oppilaan koulunkäyntiä näiltä osin peruskoulun alusta peruskoulun päätösvaiheeseen. Tästä ryhmästä 144 oppilasta oli osallistunut erityisopetukseen peruskoulun aikana.

Erityisopetus oli ollut puhe- tai lukiovetusta ala-asteella, lukiovetusta tai osa-aikais- ta, laaja-alaista erityisopetusta yläasteella tai näitä molempia. Yläasteen osa-aikaisen erityisopetuksen oppilaista noin 60 % oli ollut opetuksessa lukivaikeuksien ja noin 20 % muun oppiaineen vaikeuksien vuoksi ja noin 20 %:lla pääsyynä olivat olleet käytösongelmat. Lisäksi muutama oppilas oli siirtynyt tutkimuksen suorittamisen aikana vielä käytössä olleeseen erityisluokkaopetukseen, EMU- (mukautettu opetus) tai ESY-opetukseen (sopeutumattomien opetus).

Tämän selvityksen tavoitteena on tutkia yllä kuvatun peruskoulussa erityisopetusta saaneen joukon elämäntilannetta, kun heistä on kasvanut kolmekymppisiä nuoria aikuisia. Tavoitteenani oli jatkaa edellä kuvatun kohderyhmän elämäntilanteen seuranta viranomaistietojen avulla. Tavoitteena oli vertailla saatuja tietoja keskimääräisiin, ikäluokasta saatavissa oleviin koko maan vastaaviin koulutus- ja palvelujenkäyttötietoihin. Alustavia tutkimusongelmia olivat seuraavat:

1. Minkälainen jatkokoulutus kohderyhmällä on?
2. Kuinka monet ovat olleet työttömänä kuluneiden vuosien aikana?
3. Kuinka monet ovat saaneet Kelan etuuksia kuluneiden vuosien aikana (työttömyysturvaa, tukea sairautteen, asumiseen, kuntoutukseen)?

Lisäksi tavoitteena oli vertailla kohderyhmän sisällä erityyppistä erityisopetusta saaneita ryhmiä keskenään edellä kuvattujen koulutus- ja palvelujenkäyttötietojen osalta. Tällaisia ryhmiä ja niiden vertailuja olivat seuraavat:

1. Eroavatko pitempään erityisopetusta saaneet lyhyemmän aikaa erityisopetusta saaneista myöhemmässä yhteiskunnan palvelujen käytössä?

(Osa oppilaista sai erityisopetusta luokilla 1–2, osa peruskoulun alusta loppuun, osa vasta yläasteella.)

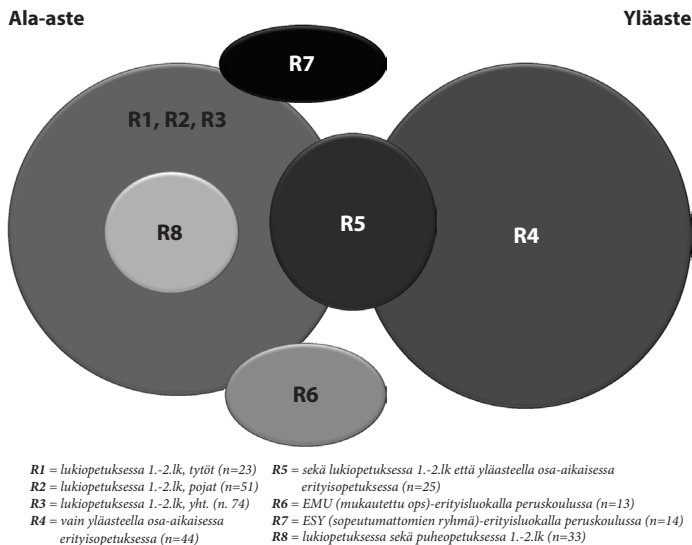
2. Eroavatko useampaan vaikeuteen (puhe ja luki) erityistä tukea saaneet yksittäisestä ongelmasta kärsineistä myöhemmissä palveluiden käytössä?
3. Eroavatko erityisluokilla opiskelleet osa-aikaisessa erityisopetuksessa olleista?
4. Eroavatko erityisopetusta saaneet tytöt erityisopetusta saaneista pojista koulutus- ja palvelujenkäyttötietojen osalta?

Edellä kuvattujen ongelmien selvittäminen antaa karkealla tasolla tietoa kouluvaikeuksien seurausvaikutuksista myöhempään elämässä selviämiseen, vaikka tutkimusaineisto on pieni ja menetelmä kuvaileva. Kuviossa 1 on esitetty erityisopetusryhmien tausta tapausmäärineen.

SELVITYKSEN TOTEUTUS

Selvitystä varten pyysin kohderyhmän palvelujenkäyttötietoja Kansaneläkelaitoksesta ja koulutus- ja ammattitietoja Tilastokeskuksesta. Molemmilta tahoilta sain tietosuojaan turvaamisen kannalta perustellusti vain ryhmäkohtaiset tiedot erityisopetusryhmistä, siis ilman yksilökohtaisia tietoja. Tiedot olivat vuodelta 2005. Poimin koko maan vertailutiedot valtakunnallisista tilastoista samasta ajankohdasta ja samasta ikäryhmästä eli 25–29-vuotiaista (Suomen tilastollinen vuosikirja, 2005).

Vertailua arvioitaessa ovat selkeästi tiedossa monenlaiset vertailun luotettavuutta heikentävät tekijät. Ensinnäkin koko kohderyhmä on lähtökohdaltaan pieni, 144 oppilasta. Toiseksi kohderyhmän sisällä eri erityisopetusryhmät ovat pieniä ja rajoittavat vertailumenetelmien käyttöä. Itse asiassa hedelmällisintä voisi olla tarkastella vain jakaumia. Koska aineisto on

Kuvio 1. Erityisopetusryhmien tausta tapausmäärineen.

mielestäni pitkittäisseurannan kannalta ainutlaatuinen, noin 25 vuoden mittainen, tämän raportointi puoltaa paikkaansa. Olen käyttänyt lukemisen helpottamiseksi myös tilastollisen tietojenkäsittelyn kannalta ”luvattomia” keinoja, prosenttilukuja, ryhmien välisessä vertailussa, joten vertailu jääköön todella suunta-antavaksi. Kaiken kaikkiaan tulokset ovat ennen kaikkea kuvauksia erityisopetusta kauan sitten saaneiden oppilaiden myöhemmästä elämäntilanteesta.

TULOKSET

Lukiopetuksessa olleet nuoret ja valtakunnalliset tilastot

a. Koulutus

Tilastokeskukselta saatiin tiedot selviytyksen kohteena olleiden koulutuksesta ryhmäkohtaisina. Jotta lukiopetuksessa olleiden oppilaiden myöhemmästä elämäntilanteesta saataisiin luotua yleiskuva, poimittiin aluksi ryhmät, jotka olivat olleet lukiopetuksessa sekä ala- että yläasteella. Yläasteella tosin muutama oppilas oli saatanut osallistua osa-aikaiseen erityisopetukseen jonkin muun oppiaineen vaikeuksien tai käytösongelmien vuoksi, mutta heidän osuutensa oli pieni ja päällekkäisyyttä lukivaikeuksien kanssa saattoi olla.

Koulutustietojen mukaan sekä ala-asteella että yläasteella lukiopetusta saaneet oppilaat (yhteensä 118) olivat suorittaneet yleisimmin keskiasteen tutkinnon eli ammattikoulun (65 %). Lukion oli suorittanut vain kolme nuorta. Peruskoulun jälkeinen koulutus puuttui lähes 15 %:lta nuorista, ja korkea-asteen tutkinnon eli tässä tapauksessa ammatti-opistotutkinnon oli näistä oppilaista suorittanut 20 %. Maisterintutkinnon yliopistossa oli suorittanut kaksi henkilöä ryhmästä.

Tutkintotiedot osoittavat lukiopete-

tuksessa olleiden oppilaiden päätyneen koko maan vastaavanikäistä nuorisoa lyhyempään koulutukseen. Tilastotietojen mukaan ilman peruskoulun jälkeistä koulutusta koko maan nuorista aikuisista oli vajaat 12 % eli muutaman prosenttiyksikön verran lukiopetuksessa olleita vähemmän. Suuremmat erot koko maan lukuihin olivat havaittavissa korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrissä: koko maan nuorista oli suorittanut korkea-asteen tutkinnon lähes 40 % eli puolet enemmän kuin lukiopetuksessa olleista nuorista.

b. Työllisyys

Ala- ja yläasteella lukiopetusta saaneista oppilaista (yht. 118) oli 22 % ollut työttömänä ennen tutkimusajankohtaa eli alle kolmikymppisinä. Työttömien osuus koko maassa vastaavassa ikäryhmässä kyseisenä ajankohtana oli 9,6 %. Näin ollen tämän selvityksen mukaan erityisopetuksessa olleet nuoret ovat kokeneet työttömyyttä koko maan vastaavaan ikäryhmään verrattuna selvästi useammin.

c. Kelan etuuksien käyttö

Kelasta saatujen palvelujenkäyttötietojen perusteella selvityksen kohteena olevista ala- ja yläasteella lukiopetusta saaneista nuorista hiukan vajaat puolet oli saanut Kelan sosiaaliturva-etuuksia. Yleisimmin etuudet olivat sairauspäivärahaa ja erityiskorvattavia lääkkeitä (37 %), asumisen tukea (21 %) tai työmarkkinatukea (21 %). Peruspäivärahaa oli saanut 10 % nuorista, työkyvyttömyyseläkettä 7 %. Vertailutietoa koko maan vastaaviin ikäryhmäkohtaisiin tilastoihin oli saatavissa työttömyysturvan osalta. Niiden mukaan peruspäivärahan saajia (4 %) ja työmarkkinatuen saajia (10 %) oli valtakunnan keskiarvoluvuissa noin puolet vähemmän, mikä suhde on linjassa edellä kuvattuihin työttömyyslukuihin.

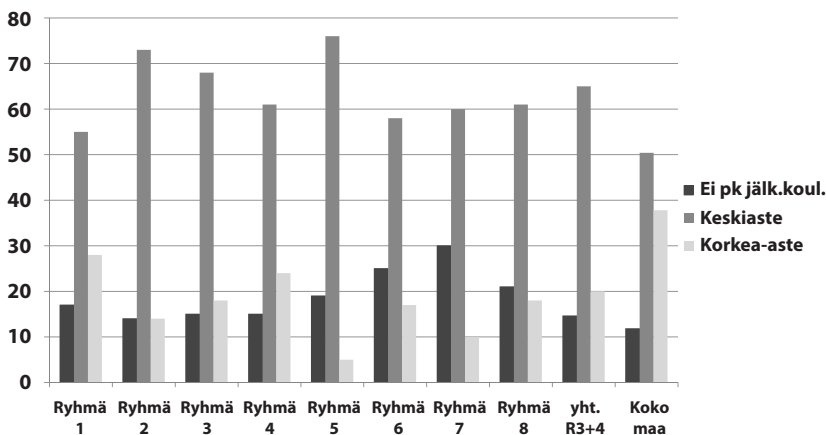
Erityisopetusryhmien väliset erot

a. Koulutus

Erityisopetusryhmien koko rajoittaa luotettavien vertailujen tekemistä ryhmien välillä. Tuloksista voidaan kuitenkin tehdä suuntaa-antavia johtopäätöksiä. Tulosten perusteella näyttää siltä, että mitä intensiivisempää ja pitkäkestoisempaa erityisopetusta oppilas oli saanut peruskoulussa, sitä todennäköisemmin koulutus oli jäänyt pelkkään peruskouluun. Ryhmävertailussa erityisluokilla opiskelleet EMU-oppilaat (25 %) ja ESY-oppilaat (30 %) olivat ryhmistä muita useammin jättäneet koulutuksen pelkkään peruskouluun. Lähes yhtä usein ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa olivat jääneet alkuopetuksessa sekä luki- että puhevaikeuksiin erityisopetusta saaneet oppilaat (21 %) sekä oppilaat, jotka olivat saaneet lukiopetusta ala-asteelta yläasteelle asti (19 %). Muistettakoon tässä vielä koko maan vastaava keskiarvo 11,8 %. Oppimisen vaikeudet lienevät vieneet

opiskelumotivaation peruskoulun jälkeen. Lukion oli suorittanut vain pari lukiopetuksessa alkuopetuksen tai yläasteen aikana ollutta oppilasta. Ammattikoulututkinto oli tyypillinen eri erityisopetusryhmissä olleilla oppilailla.

Korkea-asteeksi laskettavan ammattiopistotasaisen tutkinnon suorittaneiden välillä sen sijaan oli eroja. Eniten tällaisia tutkintoja oli alkuopetuksessa lukiopetusta saaneilla tytöillä ja vain ylä-asteella lukiopetusta saaneilla. Alkuopetuksessa sekä puhe- että lukiopetusta saaneista hiukan pienempi osa oli suorittanut ammattiopistotutkinnon. Kaikkein harvimmoin ammattiopistoon oli edennyt ala-asteelta yläasteelle lukiopetuksessa olleiden ryhmä ja ESY- ja EMU-luokilla opiskelleet. Tulos on edellä kuvattujen tulosten looginen jatko: joko jäädään ilman minkäänlaista peruskoulun jälkeistä koulutusta tai valitaan mahdollisimman lyhyt koulutus, ammattiopistotutkinto (ks. kuvio 2).

R1 = lukiopetuksessa 1.-2.lk, tytöt (n=23)

R2 = lukiopetuksessa 1.-2.lk, pojat (n=51)

R3 = lukiopetuksessa 1.-2.lk, yht. (n. 74)

R4 = vain yläasteella osa-aikaisessa erityisopetuksessa (n=44)

R5 = sekä lukiopetuksessa 1.-2.lk että yläasteella osa-aikaisessa erityisopetuksessa (n=25)

R6 = EMU (mukautettu ops)-erityisluokalla peruskoulussa (n=13)

R7 = ESY (sopeutumattomien ryhmä)-erityisluokalla peruskoulussa (n=14)

R8 = lukiopetuksessa sekä puheopetuksessa 1.-2.lk (n=33)

Kuvio 2. Koulutus erityisopetusryhmissä

b. Työllisyys

Työttömänä olemisessa ei ollut erityisopetuksen keston osalta havaittavissa suuria eroja. Sen sijaan oppimisvaikeuksien laaja-alaisuus ja sukupuoli ennustivat työttömyyttä. Alkuopetuksessa lukiovetusta saaneet tytöt olivat muita ryhmiä useammin olleet työttöminä, samoin alkuopetuksessa sekä puhe- että lukiovetuksessa olleet ja EMU-luokilla opiskelleet oppilaat (ks. kuvio 3).

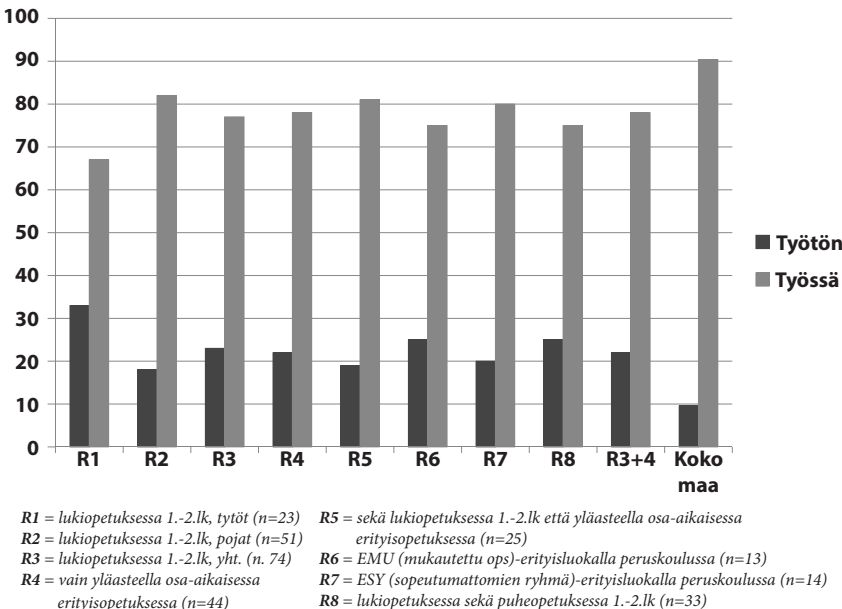
c. Kelan etuuksien käyttö

Kelan etuuksien käytössä ryhmien tulokset noudattivat samoja linjauksia kuin työllisyyden kohdalla, painottuvathan etuudet työttömyyden turvaamiseen. Intensiivisen erityisopetuksen oppilaat (ESY ja EMU) ja alkuopetuksessa lukiovetusta saaneet tytöt olivat suurimpia Kelan etuuksien saajaryhmiä. Kauaksi näistä ryhmistä eivät jääneet myöskään varhaista tukea saaneet puhe- ja luki-oppilaat. Sairauspäivärahan käytössä

nousi ryhmien vertailussa muita hiukan suuremmiksi yläasteella osa-aikaista erityisopetusta saaneet, lukiovetusta ala-asteella yläasteelle saaneet ja EMU-luokilla opiskelleet. Asumistukea olivat ryhmistä eniten saaneet alkuopetuksen lukiovetuksen tyttöoppilaat. Työttömyyseläkettä, kuntoutustukea ja vammaistukea oli saanut vain pari yksittäistä tapausta. (Ks. kuvio 4.)

d. Tyttöjen ja poikien erot

Edellä kuvatuista tuloksista on mielenkiintoista poimia lukiovetusta saaneiden tyttöjen ja poikien eroja koulutuksen, työllisyyden ja Kelan etuuksien käytössä. Muissa ryhmissä tapauksia on niin vähän, ettei tietoa sukupuolijakaumasta ollut saatavissa. Näyttää siltä, että alkuopetuksessa lukiovetusta saaneet tytöt ovat hiukan useammin jättäneet opintonsa pelkkään peruskouluun kuin pojat, ja ehkä juuri tästä syystä he ovat olleet myös työttöminä

Kuvio 3. Työllisyys erityisopetusryhmissä

poikia useammin. Edelleen tästä seurauksena tytöt ovat käyttäneet myös useammin Kelan etuuksia. Tosin osa lukiopetuksen tyttöoppilaista oli myös suorittanut opistotason ammattitutkinnon, kun taas lukiopetuksen pojat tyytyivät selkeämmin ammattikoulututkintoon. Asumistukea tytöt olivat saaneet poikia useammin, mutta sairauspäivärahaa ja tukea erityiskorvattiin lääkkeisiin pojat olivat saaneet tyttöjä useammin.

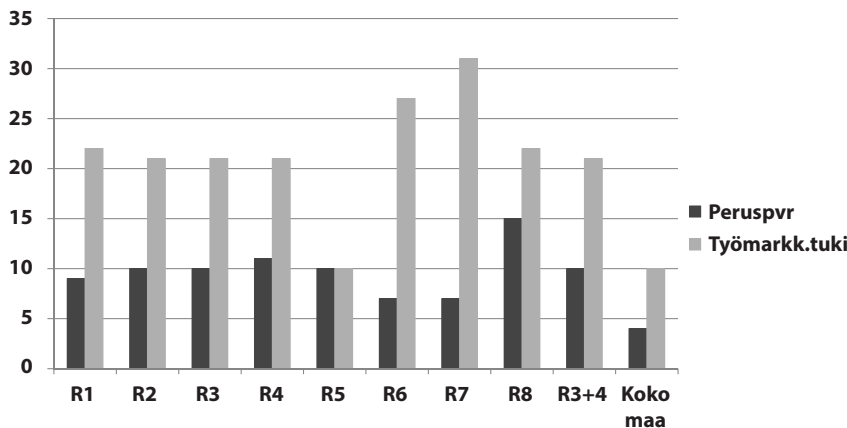
YHTEENVETOA JA POHDINTAA

Edellä kuvattu selvitys on pienimuotoinen ja kuvaileva, ja siitä syystä tuloksia on syytä pitää vain suuntaa-antavina. Kaikessa rajoittuneisuudessaan se kuitenkin myötäilee mielenkiintoisesti aikaisempia tutkimuksia kouluvaikeuksien heijastumisesta toisen asteen koulutusvalintoihin ja työelämään. Myös tämän selvityksen perusteella näyttää siltä, että mitä pitkäkestoisempaa ja intensiivisempää erityisopetusta oppilas

on saanut, sitä todennäköisemmin koulutus on jäänyt pelkkään peruskouluun. Tämä käy ilmi erityyppistä erityisopetusta saaneiden ryhmien välisessä vertailussa.

Aineisto on kerätty aikana, jolloin osa oppilaista kävi erityisluokkaa. Heidän sekä alkuopetuksessa monialaisiin kielellisiin vaikeuksiin opetusta saaneiden ja alasteelta yläasteelle kestänyttä osa-aikaista erityisopetusta saaneiden havaittiin jääneen muita ryhmiä useammin ilman peruskoulun jälkeistä koulutusta. Sitten kun peruskoulun jälkeen oli lähdetty toisen asteen koulutukseen, oli suoritettu pääsääntöisesti lyhyt ammatillinen koulutus, entisin termein ammattikoulututkinto. Tämä oli tyypillistä selvityksen kohteista suurimmalle ryhmälle, lukiopetuksessa olleille.

Korkea-asteen tutkinnon, tuon ajan termein ammattiopistotutkinnon, oli suorittanut lukioppilaista selkeästi keskiarvoa pienempi osa. Kun osuutta vertailtiin koko maan vastaavanikäisten tietoihin, luku oli noin puolet pienempi. Maisteritutkinnon yliopistossa oli suorittanut vain muutama

R1 = lukiopetuksessa 1.-2.lk, tytöt (n=23)

R2 = lukiopetuksessa 1.-2.lk, pojat (n=51)

R3 = lukiopetuksessa 1.-2.lk, yht. (n. 74)

R4 = vain yläasteella osa-aikaisessa erityisopetuksessa (n=44)

R5 = sekä lukiopetuksessa 1.-2.lk että yläasteella osa-aikaisessa erityisopetuksessa (n=25)

R6 = EMU (mukautettu ops)-erityisluokalla peruskoulussa (n=13)

R7 = ESY (sopeutumattomien ryhmä)-erityisluokalla peruskoulussa (n=14)

R8 = lukiopetuksessa sekä puheopetuksessa 1.-2.lk (n=33)

Kuvio 4. Työttömyysturva erityisopetusryhmissä

koko selvityksen kohteena olleesta aineistosta. Edellä kuvatun pohjalta voinee tehdä johtopäätöksen, että oppimisen vaikeudet ovat vieneet motivaation opiskella peruskoulun jälkeen.

Mielenkiintoinen yksityiskohta tämän selvityksen tuloksissa olivat tyttöjen ja poikien väliset erot koulutuksessa. Alkuopetuksen aikana lukioetuksessa olleissa tytöissä oli koulutuksen osalta ääriryhmiin kuuluvia, sekä pelkkään peruskouluun opintonsa jättäneitä että ammattiopistotason tutkinnon suorittaneita. Lukioetusta koulun alussa saaneet pojat sen sijaan olivat valinneet lähinnä nopean ammatillisen koulutuksen ja suorittaneet ammatti-koulututkinnon.

Selvityksellä haettiin vastausta myös kysymykseen, ovatko erityisopetusta saaneet työllistyneet tai olleet työttöminä opintojensa jälkeen. Koko maan vastaavanikäisiin nuoriin verrattuna lukioetusta saaneet oppilaat, jotka olivat erityisoppilaiden suurin ryhmä, olivat kokeneet työttömyyttä useammin. Nuorten työllisyystilanne tutkimusajankohtana vuositu-
hannen vaihteessa oli nykyistä parempi, mutta lukioppilaista 22 % oli ollut työttömänä, kun keskimääräinen luku vastaavassa ikäryhmässä oli alle 10 %.

Eri erityisopetusryhmien välisessä vertailussa on muistettava ryhmien pienet koot, mutta joitakin havaintoja työttömyydestä voitaneen tehdä. Lukioetukseseen osallistuminen ennusti työttömyyttä tytöillä, jotka olivat tarvinneet lukioetusta alkuopetuksessa tai myös puheopetuksen lisäksi. Samoin mukautetun opetus-suunnitelman mukaan erityisluokalla opiskelleet olivat kokeneet muita hiukan useammin työttömyyttä. Lukioetuksen pitkäkestoisuudella ei työttömyyteen ollut erityistä yhteyttä.

Tulos myötäilee koulutuksen merkitystä sikäli, että pelkkään peruskouluun

opiskelunsa jättäneet olivat todennäköisimmin juuri lukioetuksessa olleita tyttöjä, EMU-oppilaita ja alkuopetuksessa monialaisiin kielellisiin vaikeuksiin erityisopetusta saaneita. Ilman ammatillista koulutusta joutui siis vuositu-
hannen vaihteessa todennäköisemmin työttömäksi. Työttömyydestä oli seurauksena luonnollisesti tarve käyttää Kelan työttömyysturva-etuksia, joita erityisoppilaista käyttivätkin eniten työttömänä olleet ryhmät. Muiden etuuksien käyttö jäi vähäisemmäksi.

Pienimuotoisuudestaan huolimatta tämä selvitys näyttää tukevan nykyisiä koulutuspoliittisia linjauksia, jolla halutaan taata peruskoulun jälkeinen koulutus kaikille nuorille. Peruskoulun jälkeen ilman ammatillista koulutusta jääneet olleet työttömänä muita useammin jo tämän selvityksen mukaan kymmenen vuotta sitten, ja nyt on suurena huolena peruskoulun jälkeen viranomaisilta kadonneiden suuri joukko. Nuorten työttömyysluvut kasvavat huolestuttavaa vauhtia, eikä koulutuksen vaikutus työllistymiseen varmasti vähene tämän selvityksen ajoista.

Tämä selvitys kuvaa oman aikakautensa erityisopetusta saaneiden oppilaiden myöhempiä elämänvaiheita. Erityisopetusta saaneet oppilaat tyytyivät lyhyempään koulutukseen ja kokivat vastaavanikäisiä nuoria useammin työttömyyttä. Selvitys ei anna vastausta, missä määrin erityisopetus vaikutti jatkokoulutuksen pituuteen, ja arvailtavaksi jää, olisiko kenties vielä suurempi joukko nuoria jäänyt pelkkään peruskoulututkintoon ilman oppimisvaikeuksiin saamaansa tukea. Kysymys jää odottamaan tulevien tutkimusten antamaa vastausta. Oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja keinot niiden helpottamiseksi ovat kehittyneet selvityksen ajankohdan jälkeen, ja tarvitsijoita riittää. Toimien vaikuttavuutta olisi tärkeätä seurata jatkuvasti sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

Palautteen avulla voidaan suunnata toimia eniten tukea tarvitseviin ja vahvistaa lasten ja nuorten hyvinvointia ja tulevaa työuraa.

Kirjoittajatiedot:

Kirsti Laakso (KT, EO, PkO), toiminnanjohtaja, NMI (2003–2011), nyt eläkkeellä.

LÄHTEET

- Eloranta, A.-K., Närhi, V. & Ahonen, T. (2009). Oppimisvaikeuksien pysyvyys – seurantatutkimus yhdeksästä lukivaikeustaustaisesta nuoresta naisesta. *NMI Bulletin*, 19, 4–19.
- Kajanoja, J. (2000). Syrjäytymisen hinta. Teoksessa M. Heikkilä & J. Karjalainen (toim.), *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*, 233–249. Helsinki: Gaudeamus.
- Kokko, K. (1999). Lapsuuden aggressiivisuus ja aikuisiän pitkäaikaistyöttömyys – riskitekijät ja suojaavat vaikutukset. Teoksessa M. Kuorelahti & R. Viitanen (toim.), *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. Nuoran julkaisu nro 14. Nuorisosiain neuvottelukunta, MLL.
- Laakso, K. (1992). Kouluvaikeuksien ennustaminen. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Research* 89. Jyväskylä.
- Lammi-Hiltunen, L. (2010). Laaja-alaiset oppimisvaikeudet työrajoitteena. Teoksessa V. Närhi, H. Seppälä & P. Kuikka (toim.), *Laaja-alaiset oppimisvaikeudet*, 170–181. Jyväskylä: NMI.
- Lavikainen, H. (2005). Itseraportoidut koulunkäynti- ja oppimisvaikeudet – yhteydet lapsuusaikaan ja aikuisiän elämäntilanteeseen sekä koettuun terveyteen. *NMI Bulletin*, 15, 27–36.
- Leskelä-Ranta, A.-L. (2010). Erilaisia tapoja selviytyä – pitkä tie aikuisuuteen. Teoksessa V. Närhi, H. Seppälä & P. Kuikka (toim.), *Laaja-alaiset oppimisvaikeudet*, 154–169. Jyväskylä: NMI.
- Lyytinen, H. (1996). Oppimisesta syrjäytymistä tutkimassa. *Kasvatus*, 3, 223–225.
- Lyytinen, H., Aro, M., Eklund, K., Erskine, J., Guttorm, T., Laakso, M.-L., Leppänen, P., Lyytinen, P., Poikkeus, A.-M., Richardson, U. & Torppa, M. (2004). The Development of Children at Familial Risk for Dyslexia: Birth to Early School Age. *Annals of Dyslexia*, 54, 184–220.
- Murray, C., Goldstein, D., Nourse, S. & Edgar, E. (2000). The Postsecondary School Attendance and Competition Rates of High School Graduates with Learning Disabilities. *Learning Disabilities Research and Practice*, 15, 119–127.
- Myrskylä, P. (2011). Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. *Julkaisuja 12. Työ ja yrittäjyys -osasto*. Työvoima- ja elinkeinoministeriö.
- Nurmi, J.-E. (2011). Miksi nuori syrjäytyy? *NMI Bulletin*, 21, 28–35.
- Nurmi, J., Salmela-Aro, K., Anttonen, M. & Kinnunen, H. (1992). Epäonnistumisen psykologiaa – syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kiinnostukset ja ajattelutavat. *Psykologia*, 27, 485–492.
- Nysssölä, K. & Pajala, S. (1999). Nuorten työura – koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Tampere: Gaudeamus.
- Paananen, R., Ristikari, T., Merikukka, M., Rämö, A. & Gissler, M. (2012). Lasten ja nuorten hyvinvointi. *Kansallinen syntymäkohortti 1987-tutkimusaineiston valossa*. Raportti 52. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Rönkä, A. (1999). Sosiaalinen selviytyminen lapsuudesta aikuisuuteen – ongelmien kasautumisen kolme väylää. Teoksessa M. Kuorelahti & R. Viitanen (toim.), *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. Nuoran julkaisu 14. Nuorisosiain neuvottelukunta, MLL.
- Savolainen, H. (2010). Kasautuneet oppimisvaikeudet toisen asteen opintojen sujumisen selittäjinä. Teoksessa V. Närhi, H. Seppälä & P. Kuikka (toim.), *Laaja-alaiset oppimisvaikeudet*, 136–

145. Jyväskylä: NMI.
- Suikkanen, A., Kauppinen, P. & Viinamäki, L. (1996). Suomalaisten hyvinvointimuutokset selviytymisen ja syrjäytymisen peilinä. Julkaisuja 12. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 2005. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): koulutuksen keskeyttäminen. (2013). Helsinki: Tilastokeskus. TEM-raportti (2012). Nuorten yhteiskuntatakuu 2013. Raportti 8. 15.3.2012. Työ- ja yrittäjyysosasto. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Tikkanen, A. (2005). Aikuisen lukivaikeus, koulutus ja työura. Jyväskylän yliopisto. Psykologian pro gradu -tutkielma.
- Toiminnantarkastuskertomus (2007). Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuskertomus – nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Toiminnantarkastuskertomus 146. Valtiontalouden tarkastusvirasto.
- Työvoimatutkimus 2013, huhtikuu. Helsinki: Tilastokeskus.
- Vanttaja, M. & Järvinen, T. (2004). Koulutuksesta ja työstä karsiutuneet: Vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa vuonna 1985 olleiden nuorten myöhemmät elämänvaiheet. Yhteiskuntapolitiikka, 69, 472–480.